

کد رهگیری ثبت پروپوزال: ۱۰۳۰۶۹۵

کد رهگیری ثبت پایان نامه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه امتیازهای این پایان‌نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا یا استاد راهنمای پایان‌نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت. درج آدرس‌های ذیل در کلیه مقالات خارجی و داخلی مستخرج از تمام یا بخشی از مطالب این پایان‌نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها الزامی می‌باشد.

....., Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran.

مقالات خارجی

.....، گروه، دانشکده، دانشگاه بوعلی سینا، همدان.

مقالات داخلی

دانشگاه تبریز

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه آموزشی زبان شناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان شناسی همگانی

عنوان:

بررسی بندهای متممی در زبان فارسی در چارچوب رویکردی نقشگرا

استاد راهنما:

دکتر محمد راسخ مهند

استاد مشاور:

دکتر امید طبیب زاده

نگارش:

فرزانه محمد رحیمی

۲۸ بهمن ۱۳۹۱

به پدر و مادرم

که همواره دعای خیر آنها پشتوانه من بوده است

و همسرم که وجودش گرمی بخش زندگی ام است

پاسکزاری

لازم می‌دانم در ابتدای کار از استاد اهنمایم، جناب آقای دکتر محمد راسخ مهند که همواره با دقت فراوان

منع بی‌دقتی‌های من می‌شدند پاسکزاری کنم، هم‌چنین از استاد مشاورم جناب آقای دکتر امید طیب زاده

و استاد کرانقدر جناب آقای دکتر مهرداد ننگزگوی که من بخاطر زحمات بی‌دریغشان بی‌نهایت پاسکزارم.

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان:

بررسی بندهای متممی در زبان فارسی در چارچوب رویکردی نقشگرا

نام نویسنده: فرزانه محمدرحیمی

نام استاد راهنما: دکتر محمد راسخ‌مهند

نام استاد مشاور: دکتر امید طیب‌زاده

دانشکده: ادبیات و علوم انسانی

رشته تحصیلی: زبان‌شناسی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد

گرایش تحصیلی: همگانی

تعداد صفحات: ۱۱۷

تاریخ دفاع: ۱۳۹۱/۱۱/۲۸

تاریخ تصویب پروپوزال: ۱۳۸۹/۱۲/۲۲

چکیده:

یکی از مباحث مهم در کشف ساختارهای نحوی و صرفی زبان‌های دنیا، بر اساس توصیفات نحوی و رده‌شناختی آنها، متمم‌پذیری می‌باشد. منظور ما از متمم‌پذیری، موقعیتی نحوی است که در آن یک جمله یا گزاره مفهومی، موضوع یک گزاره واقع می‌شود. نونان (۲۰۰۷)، ویژگیهای صرفی، نحوی و معناشناختی متمم‌پذیری را به لحاظ بینابانی مورد بررسی قرار می‌دهد و عنوان می‌دارد که تمام زبان‌ها تقریباً دسته یکسانی از گزاره‌های متمم‌پذیر و متمم‌هایشان را بکار می‌گیرند. اما با این وجود دارای تعداد و نوع متممی یکسانی نیستند. ما در جهت مطالعه متمم‌پذیری در زبان فارسی، تعداد و انواع بندهای متممی موجود در نظام متممی زبان فارسی را مشخص کردیم. به این منظور، امکان وجود انواع بندهای متممی ارائه شده توسط نونان را، در زبان فارسی مورد بررسی قرار دادیم. این بررسی حاکی از آن است که زبان فارسی دارای سه نوع متممی: خبری، شرطی و اسم مصدری شده می‌باشد و ما این انواع متممی را از لحاظ صرفی، نحوی و معنایی مورد بررسی قرار دادیم. نتایج نشانگر آنست که زبان فارسی، بسته به رفتار زبان‌ویژه خود، ویژگیهای صرفی، نحوی و معناشناختی متفاوتی را در انواع متممی خود بکار می‌گیرد. این پژوهش پنج فصل دارد. در فصل اول طرح کلی پژوهش ارائه شده است. در بخش دوم اشاره‌ای شده به پیشینه و تعدادی از مطالعاتی که در این حوزه صورت گرفته است. در فصل سوم چارچوب نظری پژوهش ارائه شده و فصل چهارم به تحلیل داده‌ها اختصاص دارد. نتایج حاصل از این پژوهش در فصل پنجم عنوان شده است.

واژه‌های کلیدی: متمم‌پذیری، بند متممی، رده‌شناسی، نقش‌گرایی، فارسی.

فصل اول : طرح پژوهشی

۳	۱.۱. مقدمه.....
۴	۲.۱. اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۵	۳.۱. پرسش‌ها و اهداف پژوهش.....
۵	۴.۱. فرضیه‌های پژوهش.....
۶	۵.۱. شیوه پژوهش.....
۶	۶.۱. ساختار پژوهش.....

فصل دوم : کلیات پژوهش

۹	۱.۲. مقدمه.....
۹	۲.۲. باطنی (۱۳۴۸).....
۹	۳.۲. شفایی (۱۳۶۳).....
۱۰	۴.۲. انوری و احمدی گیوی (۱۳۷۴).....
۱۰	۵.۲. ناتل خانلری (۱۳۷۷).....
۱۰	۶.۲. غلامعلیزاده (۱۳۸۰).....
۱۱	۷.۲. لازار (۱۳۸۴/۱۹۵۷).....
۱۲	۸.۲. مشکوة‌الدینی (۱۳۸۴).....
۱۲	۹.۲. طیب زاده (۱۳۸۵).....
۱۳	۱۰.۲. اخلاقی (۱۳۸۹).....
۱۷	۱.۱۰.۲. صورت فعل.....
۱۸	۲.۱۰.۲. رمزگذاری مشارکها.....
۱۹	۳.۱۰.۲. انواع بندهای متممی.....

۱۹	۴.۱۰.۲. فعل‌های متمم‌پذیر
۱۹	۵.۱۰.۲. بررسی فعل‌های متمم‌پذیر فارسی
۲۰	۱.۵.۱۰.۲. فعل‌های وجهی
۲۲	۲.۵.۱۰.۲. فعل‌های آرزویی
۲۲	۳.۵.۱۰.۲. فعل‌های بهره‌کشی
۲۳	۴.۵.۱۰.۲. فعل‌های ادراکی
۲۴	۵.۵.۱۰.۲. فعل‌های آگاهی
۲۵	۶.۵.۱۰.۲. فعل‌های نگرش گزارهای

فصل سوم : تبیین پژوهش

۳۳	۱.۳. مقدمه
۳۴	۲.۳. ویژگی‌های صرفی متمم‌ها
۳۴	۱.۲.۳. انواع متمم‌ها
۳۵	۲.۲.۳. متمم‌نماها
۳۷	۳.۲.۳. انواع بندهای متممی جمله‌گون
۳۸	۴.۲.۳. بندهای متممی جمله‌گون شرطی و خبری
۳۹	۵.۲.۳. متمم‌های هم‌آیی و افعال پی در پی در متمم‌پذیری
۴۰	۶.۲.۳. متمم‌های مصدری
۴۱	۷.۲.۳. متمم‌های اسمی شده
۴۲	۸.۲.۳. متمم‌های وصفی
۴۴	۹.۲.۳. خلاصه‌ای از بخش (۲.۳)
۴۵	۳.۳. ویژگی‌های نحوی متمم‌ها
۴۶	۱.۳.۳. حذف به قرینه
۴۶	۲.۳.۳. موضوعات ارتقاء یافته
۴۸	۳.۳.۳. انضمام صورت تقلیل یافته به بنداصلی
۴۹	۴.۳.۳. هم‌آیی و افعال پی در پی

۵۰ ۵.۳.۳. توزیع بندهای متممی درون جمله
۵۱ ۶.۳.۳. ترتیب محدودیت‌های وجه و زمان دستوری
۵۱ ۷.۳.۳. ارتقاء علامت منفی ساز
۵۲ ۴.۳. معناشناسی در متمم‌پذیری
۵۲ ۱.۴.۳. ویژگی‌های معناشناختی در انواع بندهای متممی
۵۳ ۱.۱.۴.۳. تمایزات وجهی
۵۶ ۲.۱.۴.۳. درجهٔ تقلیل یافتگی
۵۶ ۳.۱.۴.۳. متمم‌نماها
۵۶ ۴.۱.۴.۳. شیوهٔ ارتباط نحوی با فعل اصلی
۵۷ ۵.۱.۴.۳. وضعیت دستوری گزارهٔ متممی

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل پژوهش

۶۱ ۱.۴. مقدمه
۶۲ ۲.۴. ویژگی‌های صرفی انواع بندهای متممی در زبان فارسی
۶۲ ۱.۲.۴. انواع بندهای جمله‌گون در فارسی
۶۴ ۲.۲.۴. متمم‌های جمله‌گون خبری و شرطی در زبان فارسی
۶۶ ۳.۲.۴. متمم‌های هم‌آیی و افعال پی در پی در متمم‌پذیری زبان فارسی
۶۶ ۴.۲.۴. متمم مصدری در زبان فارسی
۶۷ ۵.۲.۴. متمم‌های اسمی‌شده در زبان فارسی
۷۲ ۶.۲.۴. متمم‌های وصفی
۷۳ ۷.۲.۴. خلاصه ویژگی‌های صرفی بند متممی در زبان فارسی
۷۵ ۳.۴. ویژگی‌های نحوی متمم‌پذیری در زبان فارسی
۷۵ ۱.۳.۴. حذف به قرینه
۷۸ ۲.۳.۴. موضوعات ارتقاء یافته در متمم‌پذیری در زبان فارسی
۸۳ ۴.۳.۴. هم‌آیی و افعال پی در پی

۸۴ ۵.۳.۴. توزیع بندهای متممی درون جمله
۸۶ ۶.۳.۴. استفاده معترض‌های از گزاره‌های متمم‌پذیر
۸۷ ۷.۳.۴. توالی محدودیت‌های وجه و زمان دستوری در متمم‌پذیری زبان فارسی
۸۷ ۱.۷.۳.۴. کپی شدن زمان دستوری
۸۹ ۲.۷.۳.۴. معنای گزاره متمم‌پذیر
۸۹ ۳.۷.۳.۴. انتخاب وجه
۹۱ ۹.۳.۴. خلاصه‌ای از بخش (۳.۴)
۹۴ ۴.۴. معنانشناسی متمم‌پذیری در زبان فارسی
۹۵ ۱.۴.۴. تمایزات وجه
۹۵ ۱.۱.۴.۴. وابستگی مرجع زمانی در متمم‌پذیری زبان فارسی
۹۷ ۲.۱.۴.۴. وابستگی ارزش صدق در متمم‌های زبان فارسی
۱۰۰ ۳.۱.۴.۴. وابستگی به بافت کلامی در متمم‌های زبان فارسی
۱۰۱ ۲.۴.۴. درجه تقلیل‌یافتگی متمم‌ها در زبان فارسی
۱۰۲ ۳.۴.۴. متمم‌نماها در زبان فارسی
۱۰۴ ۴.۴.۴. وضعیت دستوری گزاره متممی
۱۰۵ ۵.۴.۴. خلاصه‌ای از بخش ۴.۴
۱۰۸ ۶.۴.۴. جمع‌بندی

فصل پنجم : استنباط و نتیجه گیری

۱۱۳ ۵.۱. نتیجه‌گیری
۱۱۴ منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۸.....	جدول ۱. صورت فعل: متغیرهای دخیل در هم‌ترازی و تنزل‌یافتگی
۲۱.....	جدول ۲. تنزل‌یافتگی یا هم‌ترازی فعل بند وابسته در کاربرد فعل‌های وجهی زبان فارسی
۲۱.....	جدول ۳. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های درخواستی امکان.....
.....	جدول ۴. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های درخواستی اجبار و فعل‌های توانمندی.....
۲۱.....
۲۲.....	جدول ۵. تنزل‌یافتگی فعل بند وابسته در کاربرد فعل‌های آرزویی زبان فارسی
۲۲.....	جدول ۶. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های آرزویی زبان فارسی
۲۳.....	جدول ۷. تنزل‌یافتگی یا هم‌ترازی در فعل‌های بهره‌کشی زبان فارسی
۲۳.....	جدول ۸. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های بهره‌کشی
۲۴.....	جدول ۹. هم‌ترازی یا تنزل‌یافتگی بند وابسته در فعل‌های ادراکی در زبان فارسی
۲۴.....	جدول ۱۰. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های ادراکی زبان فارسی
۲۵.....	جدول ۱۱. هم‌ترازی یا تنزل‌یافتگی در فعل‌های آگاهی در زبان فارسی
۲۵.....	جدول ۱۲. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته و فاعل بند اصلی در فعل‌های آگاهی در زبان فارسی
۲۵.....	جدول ۱۳. هم‌ترازی و تنزل در کاربرد فعل‌های نگرش گزارهای در زبان فارسی
۲۶.....	جدول ۱۴. هم‌مرجعی فاعل بند وابسته با فاعل بند اصلی در فعل‌های نگرش گزارهای
۲۷.....	جدول ۱۵. وضعیت فعل وابسته از نظر هم‌ترازی/ تنزل در طبقات معنایی فعل‌های متمم‌پذیر فارسی ...
.....	جدول ۱۶. وضعیت فاعل بند وابسته از نظر هم‌مرجعی با فاعل بند اصلی در طبقات معنایی فعل‌های متمم‌پذیر فارسی.....
۲۸.....
۴۴.....	جدول ۱.۹.۲.۳. خلاصه انواع متمم‌ها.....

- جدول ۱.۱.۱.۴.۳ وجه واقعیتی و غیر واقعیتی در نقش‌های متممی ۵۴
- جدول ۲.۱.۱.۴.۳ سه تمایز معنایی متضمن تقابل وجه خبری و شرطی ۵۵
- جدول ۱.۲.۴ خلاصه ویژگی‌های صرفی بندهای متممی زبان فارسی ۷۴
- جدول ۱.۹.۳.۴ خلاصه فرآیندهای نحوی وقوع‌یافته در انواع متمم‌های زبان فارسی ۹۲
- جدول ۱.۲.۱.۴.۴ وجه واقعیتی و غیر واقعیتی در ارتباط با تمایز خبری / شرطی و (م.ز.و) / (م.ز.غ.و) ۱۰۰

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۲۷.....	نمودار ۱: سلسله مراتب تنزل یافتگی متممی.....
۲۷.....	نمودار ۲: سلسله مراتب تنزل یافتگی متممی در زبان فارسی.....
۸۱.....	نمودار ۱.۳.۳.۴. دو سطح روابط دستوری مربوط به جمله (۶۰).....
۸۲.....	نمودار ۲.۳.۳.۴. سطح نحوی واحد موجود در جمله (۶۱).....

فصل اول

کلیات پژوهش

۱.۱. مقدمه

متمم‌پذیری^۱، موقعیتی نحوی است که در آن یک بند یا جمله مفهومی، موضوع یک فعل واقع می‌شود (یعنی در جایگاه فاعل یا مفعول آن فعل قرار می‌گیرد) و این جمله، بند متممی^۲ نامیده می‌شود. برای نمونه جملات زیر به ترتیب حاوی بند متممی در جایگاه فاعل و مفعول می‌باشند:

۱. اینکه سارا حقیقت را نگفت، علی را ناراحت کرد

۲. شادی دید که آیدا رفت

زبانهای مختلف به لحاظ تعداد و نوع بندهای متممی موجود در آنها، نظام‌های متممی (complement systems) متفاوتی دارند، برای مثال زبان انگلیسی ۴ نوع بند متممی زیر را داراست:

1. that clause

That Cartier defeated Dugué would be significant.

2. infinitive clause

For Cartier to defeat Dugué would be significant.

3. gerundial or verbal clause (nominalization)

Cartier's defeating Dugué is significant.

4. participial clause

Nelson saw Cartier defeating Dugué.

و بسته به تفاوت زبانها از این حیث، زبانها رفتارهای متفاوتی به لحاظ ویژگیهای صرفی، نحوی و معنایی با متمم‌ها (سازه‌های متممی) دارند.

البته باید این نکته را در نظر داشت که هر جمله وابسته در درون جمله اصلی نمی‌تواند بند متممی محسوب شود. از جمله، بندهای موصولی و قیدی. دلیل این امر آنست که بندهای موصولی و قیدی برخلاف بندهای متممی، در جمله به‌عنوان موضوع فعل ایفای نقش نمی‌کنند و حذف آنها از جمله، جمله را غیردستوری نمی‌کند. جمله (۳) حاوی بند موصولی و جمله (۴) حاوی بند قیدی است:

۳. سارا مردی که کت آبی به تن داشت را به یاد آورد

¹complementation

²complement clause

۴. سارا در حالیکه می‌خندید، وارد اتاق شد

اصولاً نوع متمم از طریق: ۱: ساخت صرفی فعل (morphology of predicate)، ۲: انواع رابطه نحوی که فعل با موضوع‌هایش دارد (complement external syntax) و ۳: رابطه‌ی نحوی سازه متممی بعنوان یک کل با بقیه‌ی جمله (complement external syntax)، تشخیص داده می‌شود. برای مثال متمم اسمی شده (nominalized complement)، متممی از نوع اسم است، بین فاعل و فعل آن رابطه اضافی وجود دارد، به لحاظ صرفی می‌تواند نشان‌های صرفی حالت و عدد را بگیرد و ممکن است دارای ساختار درونی همانند عبارات اسمی باشد. ما در این پژوهش به بررسی انواع بندهای متممی و ویژگیهای صرفی، نحوی و معنایی آنها پرداخته‌ایم.

۲.۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

بند متممی موضوعی است که از گذشته در دستورهای سنتی، به آن پرداخته شده است. اما هیچ‌گاه بطور مستقل و تحت رویکردی مشخص مورد بررسی قرار نگرفته است. اما با ظهور زبان‌شناسی نوین، بند متممی در چارچوب‌های نظری نوین با رویکردهای جدید بطور نسبتاً منسجم مورد بررسی قرار گرفت.

از دیدگاه نونان (۲۰۰۷) متمم‌پذیری، موقعیتی نحوی است که در آن یک بند یا جمله مفهومی موضوع یک فعل واقع می‌شود. یعنی در جایگاه فاعل یا مفعول آن فعل قرار می‌گیرد. او فرآیند متمم‌پذیری را از سه جهت مورد بررسی قرار می‌دهد. یکی از لحاظ صرفی، دوم از لحاظ نحوی و سوم از لحاظ معنایی. وی باور دارد که زبان‌ها با توجه به ویژگیهای منحصر به فرد خود، انواع متفاوتی از بندهای متممی را در نظام متممی خود دارا می‌باشند و بسته به انواع متممی، رفتارهای متفاوتی را به لحاظ صرفی، نحوی و معنایی با بندهای متممی خود دارند.

۳.۱. پرسش‌ها و اهداف پژوهش

این پژوهش چهار هدف کلی را دنبال می‌کند: نخست، استخراج انواع بندهای متممی زبان فارسی. دوم، بررسی ویژگی‌های صرفی انواع متممی. سوم بررسی فرآیندهای نحوی وقوع یافته در انواع بندهای متممی، و چهارم بررسی ویژگیهای معنایی متمم‌پذیری در زبان فارسی.

در مجموع پژوهش حاضر در جهت پاسخگویی به سؤالات زیر شکل گرفته است:

۱. نظام متممی زبان فارسی دارای چند نوع بند متممی می‌باشد؟
۲. انواع بندهای متممی در زبان فارسی، دارای کدام ویژگیهای صرفی، نحوی و معنایی هستند؟

۴.۱. فرضیه‌های پژوهش

با توجه به این که زبان فارسی بسته به انواع متممی که دارا باشد، رفتار متفاوتی را نیز به لحاظ ویژگیهای صرفی، نحوی و معنایی با متمم‌هایش خواهد داشت، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر مطرح می‌شوند:

۱. زبان فارسی دارای نظام متممی متشکل از سه نوع متممی می‌باشد: ۱: بند متممی خبری ۲: بند متمم‌شرطی و ۳: بند متممی مصدری.
۲. انواع بندهای متممی در زبان فارسی، ویژگیهای صرفی، نحوی و معنایی متمایزی را دارا می‌باشند.

۵.۱. شیوه پژوهش

این پژوهش بر اساس منابع موجود، کتاب‌های دستور زبان و مقالات، با روشی توصیفی-تحلیلی انجام شده است. زبان مورد تحلیل در این پژوهش بر معیار فارسی امروزی است. به این دلیل داده‌های مورد بررسی، از جمله‌های گویشوران فارسی‌زبان برگزیده شده است.

۶.۱. ساختار پژوهش

در فصل اول این پژوهش، به منظور روشن شدن زمینه بحث، به بیان مقدمه‌ای مختصر در مورد موقعیت نحوی متمم‌پذیری پرداخته‌ایم و نیز اهداف و فرضیات پژوهش را مطرح کردیم. در فصل دوم با عنوان پیشینه مطالعات به تعدادی از پژوهش‌هایی که در زمینه بند متممی انجام شده اشاره خواهد شد. فصل سوم با عنوان چارچوب نظری از سه زیربخش تشکیل شده است. در بخش ویژگیهای صرفی، به معرفی خصوصیات صرفی بندهای متممی از جمله ادات سخن گزاره متممی، مطابقت فاعل و فعل و تغییرات مقولات صرفی انواع بندهای متممی خواهیم پرداخت و در بخش ویژگیهای نحوی متمم‌ها و بخش معناشناسی در متمم‌پذیری، به ترتیب خصوصیات نحوی و معنایی انواع بندهای متممی ذکر خواهند شد که همگی بر پایه آراء نونان شکل گرفته‌اند و در اثبات فرضیه‌های پژوهش به کار می‌روند. در فصل چهارم آراء نونان، در زبان فارسی برای استخراج انواع متممی و ویژگیهای مربوط به آنها در این زبان بررسی می‌شوند و در فصل آخر نیز به بیان نتایج حاصل از پژوهش خواهیم پرداخت.

فصل دوم

پیشینه‌ی مطالعات